

KS. MIROSŁAW KOWALCZYK

HISTORIA ZBAWIENIA WEDŁUG PRZYPOWIEŚCI O ZŁYCH DZIERŻAWCACH

Po doskonałych opracowaniach biblijnych przypowieść o złych dzierżawcach winnicy: Mk 12, 1-12; Łk 20, 9-19 i Mt 21, 33-45 winna być dziś interpretowana także na sposób ściśle systemowy i dogmatyczny jako element Jezusowej wizji historii zbawienia. Zakładamy, że pod warstwą literacką kryje się głęboka wizja teologiczna¹.

I. ZAŁOŻENIE WINNICY

„Pewien człowiek (zamożny – Mt) zasadził winnicę. Otoczył ją murem, wykopał tłocznię, zbudował wieżę”. Następnie wydzierżawił ją (rolnikom – Łk) i wyjechał (na dłuższy czas – Łk) (Mk 12, 1). Por. Łk 20, 9; Mt 21, 33). Według zasady interpretacji metafory założycielem, budowniczym i gospodarzem jest Bóg Jahwe. Winnica ta to przede wszystkim starotestamentalny Kahał (Kehal Jahwe), naród wybrany, a w szerszym rozumieniu to cały świat ludzki. W pierwszym i drugim znaczeniu winnica nawiązuje do Ogrodu Eden i świata Izraela we wspólnocie z Bogiem (por. Oz 10, 1; Jr 2, 21; Iz 5, 1-7).

Ks. dr hab. MIROSŁAW KOWALCZYK, prof. KUL – Kierownik Katedry Teologii Historycznej na Wydziale Teologii KUL; adres – e-mail: kowal@kul.pl

¹ Por. H. L a n g k a m m e r, *Ewangelia według św. Marka*. Wstęp – Przekład z oryginału, Komentarz, Poznań 1977; F. G r y g l e w i c z, *Ewangelia według św. Łukasza*. Wstęp – Przekład z oryginału. Komentarz, Poznań 1974; J. H o m e r s k i, *Ewangelia według św. Mateusza*. Wstęp – Przekład z oryginału. Komentarz, Poznań 1979; M. K o w a l c z y k, *Historiozbawczy sens narodu w świetle Ewangelii św. Mateusza*, Lublin 1991 i inne; Korzystam tu wiele z ćwiczeń, jakie ks. prof. Cz. S. Bartnik prowadził w KUL w zakresie ściśle dogmatycznej interpretacji wybranych fragmentów Pisma św.

Bóg, Gospodarz i Rolnik świata, troskę i pracę nad winnicą powierzył rolnikom dzierżawcom jako przywódcom religijnym Kahału, by pracowali w Jego „własności” i w Jego imieniu. Są to gospodarze ziemscy: kapłani, nauczyciele Pisma, starsi ludu. Bóg żąda od nich, by gospodarzyli winnicą Pańską tak, żeby przynosiła ona owoce, żeby rozwijała wiarę i żeby oddawała kult prawowierny Bogu i żeby wypełniała we wszystkim Jego wolę. Bóg oczekuje przede wszystkim, by ludzcy pracownicy winnicy prowadzili lud do przychodzącego na ziemię Mesjasza. A wino to metafora łaski mesjańskiej i błogostawieństwa Bożego. Bóg otoczył swoją winnicę, naród izraelski, murem wybrania ze świata i opieką, wykopał tłocznię dającą źródło życia i łaski, zbudował wieżę schronienia oraz poznania świata i Boga. Gospodarz niebieski „wyjechał”, gdyż po grzechu człowieka już nie mieszka razem z ludem, jak w ogrodzie Eden, ale przychodzi w nowy sposób w swoim Synu, Jezusie Chrystusie.

II. SPRZENIEWIERZANIE SIĘ DZIERŻAWCÓW

„W odpowiednim czasie (gdy nadeszła pora *kairos*) zbierania owoców – (Mt), posłał do dzierżawców sługę, aby odebrał od nich część zbiorów winnicy. Lecz oni schwyтали go, zbili i odesłali z niczym. Znowu posłał do nich innego sługę. Temu rozbili głowę i znieważyli go. Posłał jeszcze jednego, lecz go zabili (poranili i wyrzucili – Łk). I wielu innych posłał, z których jednych pobili, innych zabili” (Mk w. 2-5; por. Łk w. 10-12; Mt w. 34-36).

Jezus ukazał to szerzej gdzie indziej: „Dlatego też powiedziała mądrość Boża: «Poślę do nich proroków i apostołów. Jednych z nich zabiją, a innych będą prześladować». Tak więc od tego pokolenia zażąda się rozliczenia z krwi wszystkich proroków przelanej od początku świata, od krwi Abła aż po krew Zachariasza, który zginął między ołtarzem a świątynią. Tak, mówię wam, od tego pokolenia zażąda się rozliczenia! Biada wam, znawcom Prawa, bo wzięliście klucz poznania; sami nie weszliście, a tym, którzy chcieli wejść, przeszkodziliście” (Łk 11, 49-52).

W spojrzeniu na przeszłą historię zbawienia i dzieje narodu wybranego Jezus przyjmuje jakąś sekwencję czasów czy epok, które Bóg określił wielkimi zdarzeniami swoich ingerencji, dokonującymi się w odpowiednich momentach czasowych (*hoi kairoi*). Wysyłał też odpowiednio do tego proroków, wieszczących wolę Bożą i wzywających naród do zachowywania przymierza i do owocowania religijnego. Momenty zdarzeniowo-czasowe (*kairoi*) były jednak tylko wstępne i przygotowawcze, miały przygotować „pełnię czasu”

(*pleroma tou chronou*) mesjańskiego: „Gdy nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty” (Ga 4, 4).

Jezus zwraca się nie tylko do ówczesnej starszyny żydowskiej, ale osadza Izraela na podstawie całej przeszłości życia Synagogi, życia religijnego i moralności. Przy tym w postawie ówczesnych władz żydowskich kumulują się wszelkie sprzeniewierzenia się Bogu ze strony Izraela i w ogóle człowieka od krwi Abła aż do krwi Jezusa. Prześladowanie wszystkich proroków ma ukazać grzeszność człowieka i niejako ociężałość natury ludzkiej w służeniu Bogu, prawdzie i dobru. Osadzenie siebie samego w tym nurcie prześladowczym ma także przygotować uczniów Jezusa i słuchający lud do przyjęcia przez wiarę religijną także śmierci samego Jezusa, która będzie miała charakter religijny i mesjański.

Jezus nawiązał aż do początku dziejów w ówczesnym mniemaniu, tj. do Abła jako epoki *ante legem*, epoki prawa natury, następnie przeszedł do epoki Prawa, *sub lege*, czyli Starego Testamentu, żeby wreszcie dojść do rodzącej się w Nim epoki ostatecznej: *sub gratia*. I tak każde prześladowanie sprawiedliwego, a zwłaszcza wysłańców Bożych, jest grzechem antyboskim i zarazem antymesjańskim. Jezus ma więc ponieść śmierć za wszystkich i za wszystkie grzechy od Kaina, bo wszyscy, którzy je popełniali, potrzebują odkupienia.

Jednocześnie ta wizja przeszłości rzutuje na przyszłość. Jest tu niewątpliwie proroctwo, że i nie-Izraelici będą zabijali proroków Mesjasza w walce o przywłaszczenie sobie Kościoła i świata, będą się buntowali przeciwko Bogu i będą gospodarzyli światem przeciwko Stwórcy. Człowiek ziemski ma w sobie coś z zarzewia grzechu przeciwstawiania się Bogu i Jego posłańcom. Ta przypowieść ma charakter futurystyczny i także obejmuje czasy pomesjańskie, gdzie też będą zdarzać się odstępstwa.

III. ZAPOWIEDŹ ZABICIA JEZUSA

„Miał jeszcze jednego syna ukochanego. Posłał go do nich na końcu, mówiąc: «Uszanuję mojego syna». Lecz dzierzawcy mówili między sobą: «To jest spadkobierca. Chodźcie, zabijmy go, a dziedzictwo będzie nasze». Schwyтали go, zabili i wyrzucili z winnicy” (Mk 12, 6-8; por. Łk 20, 13-15; Mt 21, 37-39).

W historii zbawienia nastąpiła istotna różnica: do tej pory Bóg wysyłał swoje sługi, teraz posyła swojego jedyne i ukochanego Syna. A zatem to Jezus zostanie pojmany, pobity, wyrzucony poza izraelską winnicę i zabity.

Wyżsi kapłani żydowscy, nauczyciele Pisma i starsi ludu kontynuują historię nieprawości, odrzucenia i niezbawienia i zabijają Syna Bożego. Bardzo wielu współczesnych krytyków biblijnych twierdzi, że jest to już rozumienie i interpretacja autora Mów Pańskich po śmierci Pana. Ale gdyby tak było, to nie miałyby sensu już cała przypowieść.

Przypowieść uczy, że w historii toczy się zażarta walka złych ludzi o władzę religijną przeciwko Bogu, taki wieczny bunt nieposłuszeństwa Bogu, który Chrystus chce wygasić. Jezus jest centralnym punktem historii, a jednocześnie rozpoczyna epokę finalną, eschatologiczną (eschaton – Mk 12, 6). Jest on owym „Ostatnim”: Eschatos. Jest to epoka najwyższa, już nie epoka sług, lecz Syna Bożego. Ci, którzy Go zabijają, będą zabójcami Syna Bożego. Zabicie Mesjasza będzie kumulacją i apogeum zła i grzechu od początków ludzkości. W dziejach narósł problem zgładzenia grzechu i odkupienia.

Starszyzna, głucha na głos Boga, chce Jezusa pozbawić roli władcy Izraela i sędziego nad światem oraz wspólnoty z ludem. Wyrzuca Go „poza” winnicę i chcą pozbawić prawa własności nad Izraelem w imieniu Ojca. To wyrzucenie poza winnicę zapowiada ukrzyżowanie Jezusa „poza Jerozolimą”, a tym samym Jerozolima zmieni już swoją rolę świętego miasta. Istotnym źródłem historii zbawienia będzie Osoba Mesjasza. Będzie to już koniec epoki starej, a początek epoki nowej w historii zbawienia.

IV. KAMIEŃ WĘGIELNY LUDU MESJAŃSKIEGO

„Co więc zrobi pan winnicy? Gdy przybędzie, wytraci dzierżawców, a winnicę odda innym. Czy nie czytaliście Pisma: Kamień, który odrzucili budujący, stał się kamieniem węgielnym. Pan to sprawił i jest to cudem w naszych oczach” (Mk 12, 9-11). Gdy to usłyszeli, powiedzieli: „Przenigdy”! On zaś spojrział na nich i powiedział: „Kamień, który odrzucili budujący, stał się kamieniem węgielnym? Kto upadnie na ten kamień, roztrzaska się, a na kogo on spadnie, ten będzie zmiażdżony” (Łk 20, 15-18).

Otóż ma tu miejsce owa tajemnicza dialektyka rządząca całą historią zbawienia: grzech, zło i śmierć będą przez Boga „przeinterpretowane” na wyzwolenie i życie wieczne (Cz. S. Bartnik). Boże drogi, myśli, czyny nie są jak ludzkie, są niezgłębione, mają swoją logikę zbawczą. Ludzkie rozumowanie byłoby takie: „złoczyńców trzeba zabić, a winnicę wydzierżawić innym rolnikom, którzy w odpowiednim czasie oddadzą mu należne plony”(Mt 21, 41). U Mt słysząc głosy ludzi, którzy uważają, że epoka Izraela i judaizmu już się kończy. Według Jezusa jednak ma nastąpić „cud w naszych oczach”,

polegający na tym, że kamień odrzucony stanie się z mocy Boga kamieniem węgielnym Bożej budowli mesjańskiej. Zrozumieli to niektórzy słuchający: „Gdy to (możliwość zatracenia) usłyszeli, zawołali: „Przenigdy!” (Łk 20, 16). Zarysował się tu problem, czy wobec negatywnego stosunku władz Izraela do Mesjasza rola Kahału i ludu wybranego już się nie skończyła na zawsze. Ale w zawołaniu „przenigdy” jest protest przeciwko wytraceniu Izraela i jego misji religijnej. Nie byłoby miłosierdzia Bożego i Jego przebaczenia odkupieńczego. Dlatego Jezus odpowiedział tekstem z Psalmu 118, 22-23: „Kamień odrzucony przez budujących stał się kamieniem węgielnym. Stało się to przez Jahwe, cudem jest w oczach naszych”. Znaczy to, że Syn Boży przez swoją śmierć będzie Odkupicielem Izraela i wszystkich ludzi.

Co następnie znaczą jednak słowa Łk w. 18 i Mt w. 44: „Kto upadnie na ten kamień, roztrzaska się, a na kogo on spadnie, ten będzie zmiążdżony”? Otóż nie będzie to kamień neutralny, ani fizyczny, ani o skutkach jednorodnych. Będzie to kamień probierczy, stanie się fundamentem czy zwieńczeniem dla tych, którzy uwierzą w Boga i Mesjasza jako Syna Bożego: „Przeto tak mówi Jahwe Pan: „Oto kładę na Syjonie kamień, kamień dobrany, węgielny, cenny, do fundamentów założony. Kto wierzy, nie potknie się” (Iz 28, 16).

Jezus zatem będzie tym kamieniem duchowym miążdżącym dla tych, którzy nie przyjmują Go jako Syna Bożego i Odkupiciela (por. Iz 8, 13-15). W rezultacie pojawi się nowy etap budowy epoki mesjańskiej, w której jednak nastąpi klęska ludzi złych i sprzeniewierzających się Bogu oraz prorokom. Chrystus będzie fundamentem tej nowej budowli i zwieńczy w sobie zarówno historię Izraela, jak i historię świata. Będzie tym Kamieniem nie dlatego, że starsi Izraela Go zabijają, lecz dzięki temu według logiki Bożej spełni swoją rolę odkupieńczą i zbawczą.

V. CZY KRES MISJI IZRAELA?

Mateusz, jako największy uniwersalista z synoptyków, wy dobył z wypowiedzi Jezusa sens niemal prowokacyjny: „Dlatego powiadam wam: Królestwo Boże zostanie wam zabrane i dane narodowi, który wyda jego owoce” (21, 43). Można to rozumieć radykalnie, a mianowicie, że następuje kres religijnej misji Izraela i judaizmu. Toteż wielu Żydów dziś uważa Ewangelię Mateusza za antyjudajstyczną.

Ale można to rozumieć trochę inaczej. Oto Chrystus nie wytraca tu złych Żydów, lecz staje się dla wszystkich ludzi dobrej woli kamieniem węgielnym. Słowa o zabraniu Żydom Królestwa Bożego można rozumieć trojako:

1. Dzieje Izraela i judaizmu będą już zakończone, bo powstanie nowy lud mesjański;

2. Nowy naród (*ethnos*), przynoszący owoce, to nowy Izrael przyjmujący Chrystusa;

3. Nowym narodem będą już wszyscy ludzie razem z odrodzonym Izraelem, już nie sam Izrael.

Wydaje się, że najbardziej słuszne jest rozumienie trzeciej. Bowiem Jezus powiedział, że stanie się kamieniem węgielnym, choć będzie odrzucony przez religijnych przywódców Izraela. Królestwo Boże będzie dane nowemu narodowi izraelskiemu, Kościołowi mesjańskiemu i wszystkim narodom. Królestwo Boże (*malchut Jahwe*) będzie już Królestwem radykalnie nowym: „Bóg Nieba wzbudzi królestwo, które nigdy nie ulegnie zniszczeniu. Jego władza nie przejdzie na żaden inny naród. Zetrze ono wszystkie te królestwa (ziemskie), samo zaś będzie trwało zawsze” (Dn 2, 44-45).

VI. REAKCJA STARSZYNY

„Wyżsi kapłani i faryzeusze” (Mt 21, 45) oraz „nauczyciele Pisma” (Łk 20, 19) zamierzali Go schwytać, bo zrozumieli, że to o nich powiedział tę przypowieść. Bali się jednak tłumu i dlatego zostawili Go i odeszli” (Mk 12, 12). „Bali się tłumów, gdyż miały Go za proroka” (Mt 21, 45). Ewangeliści zatem zinterpretowali samą przypowieść, jak i sytuację jej ogłoszenia w ten sposób, że Jezus nie wystąpił przeciwko ludowi Izraela, lecz przeciwko wyższym kapłanom, faryzeuszom, uczonym w Piśmie i starszym ludu, w sumie przeciwko przywódcom Izraela, którzy sprzeniewierzyli się Bogu, Prawu, Przymierzu i Dekalogowi. Toteż forsowany dziś pogląd, że za śmierć Jezusa są odpowiedzialni sami Rzymianie, jest nieprawdziwy. W przeciwieństwie do władz lud izraelski słucha Jezusa, przyjmuje Jego słowa i uznaje Go za Proroka². W omawianej zatem przypowieści mieści się cały szkic Jezusowej wizji historii zbawienia.

² M. K o w a l c z y k, *Naród w nauce chrześcijańskiej*, Lublin 2002 s. 125 nn.

THE HISTORY OF SALVATION ACCORDING TO THE BIBLICAL PARABLE
ABOUT THE EVIL VINE-GROWERS

S u m m a r y

The article is an attempt at an in-depth dogmatic interpretation, hermeneutics of Jesus' parable about the evil vine-growers. The parable probably comes from the collection of the Lord's Speeches. It is quoted in St Mark 12, 1-12, St Luke 20, 9-19 and St Matt 21, 33-45. According to the Biblical use of metaphors the vineyard is the Qahal of the Old Testament, its owner is God, and the evil vine-growers are evil religious superiors betraying the Divine Law and the Decalogue. The lord's servants are prophets and the owner's son is Jesus Christ, who the superiors want to kill. However, Jesus prophesizes that His death will be the corner stone of the New Vineyard, the New God's People and the messianic Church, to which also pagans will be admitted. Jesus' death for Israel and for all people will be redemption of sins, salvation and establishing God's Kingdom, to which all nations will be admitted.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: historia zbawienia, teologia historii, chrystologia historii, teologia narodu.

Key words: history of salvation, theology of history, Christology of history, theology of the nation.